

iki aşırı uç arasındaki mutedil ve orta fiiller, aynı şekilde bütün erdemlerin, yine ikisi de erdemsizlik olan aşırılıklar arasında orta mahiyetteki psikolojik eğilimler ve yetenekler olduğunu ifade etmekte; daha sonra da iffet, cömertlik, yiğitlik, tevazu, hilim gibi çeşitli erdemleri ve bunlardan sapmalar sonucu meydana gelen erdemsizlikleri belirtilen temel düşünce çerçevesinde tanıtmaktadır (*Fuṣūlü'l-medenî*, s. 113-117). Genel olarak kendisinden önceki görüşleri paylaşan İbn Sînâ'nın, özellikle ifrat ve tefrit yönündeki sapmaları insandaki hayvanî duyguların doğurduğu sonuçlar olarak görürken "orta (tavassut) melekesi" diye de andığı itidalî insana has düşünme gücünün eseri ve hayvanî güçler karşısında bir tür özgürlük olarak değerlendirmesi ilgi çekicidir (*en-Necât*, s. 693-694).

Fârâbî ve daha sonra gelen diğer ahlâk düşünürleri, ahlâkta itidal ve vasat kavramlarıyla ifade edilen orta noktanın matematiksel anlamda sabit bir nokta olarak anlaşılması gerektiğini özellikle belirtirler. Aksine, tıpkı dengeli beslenmenin çocuklara ve yetişkinlere göre veya havanın mutedil oluşunun yaz ve kış mevsimlerine göre değişmesi gibi ahlâkî fiiller ve erdemlerle ilgili itidalde farklı kişi, zaman, mekân vb. durumlara göre değişebilir. Meselâ zengin için cömertlik, asker için kahramanlık, anne için şefkat erdemlerinin itidal ve vasat derecesi ifrat tarafına daha yakın bir noktada olmalıdır. Buna göre bir kişi için fazilet sayılan bir tutumun başka bir kişi hakkında rezilet sayılması mümkündür (*Fuṣūlü'l-medenî*, s. 119-122).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "adl" md.; *et-Ta'rifât*, "el-'adl" md.; *Tacü'l-'arûs*, "adl" md.; *Kâmus Tercümesi*, "adl" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "adl" md.; *Müsned*, I, 215, 347; V, 194; VI, 226, 450; Dârimî, "Nikâh", 3; Buhârî, "Şavm", 51, "Zekât", 30, "Teheccüd", 20, "Nikâh", 1, "Cihâd", 70, "Rikâk", 3, 4, "İtişâm", 5; Müslim, "Zekât", 40; Ebû Dâvûd, "Edeb", 116; Tirmizî, "Birr", 59; Aristoteles [Aristo], *Éthique à Nicomaque* (trc. J. Tricot), Paris 1994, s. 90-97 (1104^b-1105^a); Kindî, *Resâ'il*, I, 128; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXX, 87; Fârâbî, *Fuṣūlü'l-medenî* (nşr. D. M. Dunlop), Cambridge 1961, s. 113-117, 119-122, 135-136, 169; İbn Miskeveyh, *Tehzibü'l-ahlâk* (nşr. İbnü'l-Hatîb), Kahire 1398, s. 49, 147; İbn Sînâ, *en-Necât* (nşr. M. Takî Dânişpejûh), Tahran 1364 hş., s. 318-320, 590, 693-694; Râgib el-İsfahânî, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*, Beyrut 1400/1980, s. 266-270; Gazzâlî, *İhyâ'*, III, 53-58; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Telbisü'l-İblis*, Beyrut 1414/1994, s. 197-246, 280-290; Şevkânî, *Fet-hu'l-kadir*, Beyrut 1412/1991, V, 458; Mustafa Çağrıncı, *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*, İstanbul 2000, s. 65-68.

MUSTAFA ÇAĞRINCI

İTİKAD

(bk. İMAN).

el-İTİKÂD

(الإعتقاد)

Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki'nin

(ö. 458/1066)

Ehl-i sünnet akaidine dair eseri.

Tam adı *el-İ'tikâd ve'l-hidâye ilâ sebîli'r-reşâd 'alâ mezhebi's-selef ve aş-hâbi'l-hadîs*'tir (*el-İ'tikâd 'alâ mezhebi's-selef Ehlî's-sünne ve'l-cemâ'a*). Beyhaki'nin bildirdiğine göre eser akaide dair yazdığı değişik kitapların özeti mahiyetindedir; bundan dolayı müellifin son çalışmalarından biri kabul edilmelidir. Yazılış amacının belirtildiği kısa bir mukaddimeden sonra otuz dokuz bölümden (bab) oluşan kitabın ilk on iki bölümünde ulûhiyyet konularına yer verilir. Burada, ergenlik çağına giren her insanın Allah'a iman etmesinin farz olması, Allah'ın varlığını ispat eden hudûs ve nizam delilleri, peygamberlerce gösterilen mucizelerin Allah'ın varlığına delil oluşu, ilâhî isim ve sıfatların anlamları, zâtî ve fiilî sıfatlar, naslarda Allah'a atfedilen bazı kemal sıfatlarının mânâsı, haberî sıfatların akfî delillerin ışığında anlaşılması, Allah kelâmı olan Kur'an'ın kîdemi, Allah'ın görülmesi (rü'yetullah) gibi konular, nasların yanı sıra âlimlerin görüşlerine dair rivayetlere dayanılarak anlatılır. Arkasından gelen altı bölüm kader konusuna ayrılmıştır. Daha sonraki on bölümde sırasıyla iman-günah, şefaât, melekeler, peygamberlere, kitaplara ve âhirete iman, kabir azabı, sünnete sarılıp bid'attan kaçınma, yöneticilere itaat edip birliği koruma ve dinin bazı temel ilkeleri gibi konular işlenmiştir. Geri kalan on bir bölümde ise peygamberlik öncesi ve sonrasında vuku bulan hârikulâde olayların yanında sîreti ve güzel ahlâkından hareketle Resûl-i Ekrem'in nübüvvetinin ispatı meselesi ele alınır; velîlerin kerâmetleri, ashaba dair inançlar, Ehl-i beyt, aşere-i mübeşşere ve Hulefâ-yi Râşidîn'in hilâfetleriyle ilgili Sünnet görüşü zikredilir.

Daha çok rivayet yöntemi kullanılarak telif edilen ve akaid konularının işlenmesinde genellikle izlenen plandan uzak kalan *el-İ'tikâd*, müellife hocalık yapan İbn Fûrek ve Ebû Abdullah el-Halîmî gibi Eş'arî âlimlerinin etkisiyle akfî istidlâllere kısaca yer verilen, mucizelerin, nübüvvetin yanı sıra ulûhiyyetin delilleri arasında

zikredildiği bir Sünnet akaid kitabıdır. Yer yer Ebû Süleyman el-Hattâbî'ye yapılan atıflar eserin telifi sırasında ondan faydalandığını göstermektedir.

el-İ'tikâd'ın Süleymaniye (Lâleli, nr. 2423), Nuruosmaniye (nr. 1208) ve Çorum İl Halk (nr. 1061) kütüphanelerinde yazma nüshaları mevcuttur. Çeşitli baskıları yapılan eseri önce Ahmed Muhammed Mürsî tahkik etmeden neşretmiş (Kahire 1380/1961), ardından Ahmed İsam el-Kâtib tarafından *el-İ'tikâd ve'l-hidâye ilâ sebîli'r-reşâd* adı altında bazı notlarla (Beyrut 1401/1981) ve Beyrut'taki Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye öncülüğünde ilmî bir komisyon tarafından *el-İ'tikâd 'alâ mezhebi's-selef* ismiyle yayımlanmıştır (Beyrut 1404/1984). Eseri ayrıca Kemâl Yûsuf el-Hût (Beyrut 1405/1985) ve Seyyid el-Cümeylî de (Beyrut 1408/1988) neşretmiştir. *el-İ'tikâd* bazı âlimlerce de özetlenmiştir. İbn Habîb el-Halebî'nin *el-Kevkebü'l-vekkâd min Kitâbi'l-İ'tikâd* ve Bikâî'nin *Hayrû'z-zâd min Kitâbi'l-İ'tikâd* adlı eserleri bunlar arasında zikredilebilir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1393, 1524).

BİBLİYOGRAFYA :

Beyhaki, *el-İ'tikâd* (nşr. Seyyid el-Cümeylî), Beyrut 1408/1988; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1393, 1524; Serkis, *Mu'cem*, I, 620-621; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 619; Ahmed Ateş, "Çorum ve Yozgat Kütüphanelerinde Bazı Mühim Arapça Yazmalar", *Âlî İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, I, İstanbul 1959, s. 50-51.

METİN YURDAGÖR

İTİKÂF

(الإعتكاف)

İbadet niyetiyle
camide kalmak anlamında
bir fıkıh terimi.

Sözlükte "hapsedmek, alıkoymak; bir yere yerleşmek, oraya bağlanıp kalmak" anlamlarındaki akf kökünden türeyen *İ'tikâf*, bu mânaları yanında kişinin kendisini sıradan davranışlardan uzak tutmasını, fıkıh terimi olarak da ibadet amacıyla ve belirli bir şekilde camide kalmasını ifade eder. *İ'tikâfa* giren kimseye *mu'tekif* veya *âkif* denir.

İ'tikâfın meşruiyeti Kur'an ve Sünnet ile sabittir. "Mescidlerde *İ'tikâfta* bulunduğunuz zaman kadınlara yaklaşmayın" (el-Bakara 2/187) meâlindeki âyetle Hz. Âişe'nin, "Resûl-i Ekrem ramazanın son on gününde *İ'tikâfa* girerdi. O bu âdetine vefatına kadar devam etmiştir. Sonra onun ardından hanımları *İ'tikâfa* girmiştir."